

QSR – Edycja Polska
Przegląd Socjologii Jakościowej
Tom III, Numer 2 – Lipiec 2007

Izabela Ślęzak
Uniwersytet Łódzki, Polska

Od Redakcji: Socjolog w terenie. Dopasowywanie metod do badanych sytuacji

Rozpoczynając badania terenowe socjolog staje przed dwoma pytaniami: co badać i jak badać? Musi rozważyć jakie obszary społeczne są dla niego na tyle znaczące, by zdecydował się objąć je badaniem, jakie pytania odnoszące się do wybranego problemu pozostają wciąż bez odpowiedzi w istniejącej literaturze, jakie metody badawcze są najbardziej właściwe do poznania i zrozumienia analizowanej rzeczywistości społecznej.

Nierzadko socjologiczną ciekawość pobudzają te zagadnienia, które ze względu na swój charakter (kontrowersyjność, wstydlivość, sprzeczność z obowiązującymi normami), trudność w dostępie do badanych osób czy istnienie jedynie nielicznych opracowań naukowych na ich temat, wymykają się procedurom badawczym tradycyjnie stosowanym w naszej dyscyplinie. Szczególnie w przypadkach tego typu badań wychodząc w teren, „brudząc sobie ręce” socjolog staje przed koniecznością odpowiedzi na szereg pytań dotyczących metodologii, etyki, kwestii praktycznych związanych z organizacją badań.

Zrozumienie działań podejmowanych przez aktorów społecznych w interesującym nas obszarze badawczym, a w konsekwencji wartościowe naukowe opracowanie wybranego problemu możliwe jest jedynie wtedy, gdy za entuzjazmem i otwartością poznawczą badacza podążają jego świadome decyzje i właściwie dobrane metody i procedury badawcze. Nierzadko wymaga to od badacza innowacyjności i odwagi. Proces badawczy to nieustannie podejmowana praca dopasowująca stosowane techniki gromadzenia danych i metody ich analizy do bogactwa działań i znaczeń, jakie socjolog spotyka w terenie.

Niniejszy numer *Przeglądu Socjologii Jakościowej* jest przyczynkiem do takich właśnie rozważań. Opublikowane w nim artykuły można pogrupować w dwa wątki tematyczne. Pierwszy z nich tworzą teksty metodologiczne: poruszające podstawowe dla socjologów jakościowych dylematy, proponujące nowe podejścia badawcze, ale także podsuwające pomysły zastosowania już istniejących i dobrze znanych metod w nowych obszarach badawczych. Drugim wątkiem obecnym w niniejszym numerze jest badanie zjawisk trudnych, trudno dostępnych, uznawanych za dewiacyjne, patologiczne. W prezentowanych artykułach znajdują się zarówno wnioski z konkretnych badań terenowych, jak i cenne dla wszystkich zainteresowanych badaniem tego typu zagadnień uwagi metodologiczne. Tym samym, ponieważ problematyka badań i ich metodologia są ze sobą nierozłącznie powiązane, dwa wątki składające się na nowy numer *Przeglądu Socjologii Jakościowej* spletają się w spójną całość.

Bieżący numer otwiera artykuł **Anny Kacperczyk** zatytułowany "Badacz i jego poszukiwania w świetle *Analizy Sytuacyjnej* Adeli E. Clarke". Artykuł ten przybliży mało znaną w Polsce książkę Adele E. Clarke pt.: *Situational Analysis. Grounded Theory After the Postmodern Turn*, w której zaprezentowane jest nowe podejście metodologiczne zwane analizą sytuacyjną. Jest to odpowiedź A. Clarke na niedoskonałości „klasycznej”, „tradycyjnej” teorii ugruntowanej, która, zdaniem autorki, po postmodernistycznym zwrocie powinna w większym stopniu uwzględniać perspektywę konstruktywistyczną. Jako remedium na te braki A. Clarke proponuje „postmodernistyczne konstruktywistyczne ugruntowane teoretyzowanie” (*postmodern/constructivist grounded theorizing*), umożliwiające zrozumienie bogactwa, złożoności, zróżnicowania badanych sytuacji i dyskursów.

W niniejszym artykule Anna Kacperczyk prezentuje podstawowe założenia analizy sytuacyjnej, podaje przykłady badań z jej zastosowaniem, przytacza także wątpliwości i zastrzeżenia samej A. Clarke dotyczące użycia map sytuacyjnych. Niezwykle cenna jest także dyskusja z podstawowymi tezami omawianego podejścia metodologicznego, jaką prowadzi Anna Kacperczyk, pytając o epistemologiczny status „sytuacji”, stosowany w analizie podział na ludzkie i pozaludzkie elementy sytuacji, marginalizowanie znaczenia badania działań społecznych jako fenomenów. Zadaje także pytanie czy A. Clarke, próbując ożywić *grounded theory*, nie tworzy raczej nowego podejścia, które z teorią ugruntowaną dzieli jedynie pewne procedury i rozwiązania techniczne.

Kolejnym tekstem poruszającym kwestie metodologiczne jest artykuł **Kamila Miszewskiego** zatytułowany „Kiedy badacz jest tajnym agentem. O postrzeganiu niejawnej obserwacji uczestniczącej jako etycznie problematycznej, metodach badań ilościowych i jakościowych, zakulisowych wymiarach życia społecznego i ich związku ze wszystkim tym, o czym przed chwilą”. Jest on niezwykle ciekawą próbą odpowiedzi na jedno z podstawowych pytań, przed jakimi staje badacz jakościowy: czy w każdym przypadku ma on obowiązek poinformować badanych o fakcie i celu prowadzenia badań oraz uzyskać ich świadomą zgodę na udział w procesie badawczym? Czy obserwacja niejawna jest naganną moralnie manipulacją czy może jedyną drogą dotarcia do brudnych danych i działań niejawnych? Próbując odpowiedzieć między innymi na te pytania Autor prezentuje obszernie rozważania na temat natury obserwacji niejawnej, przywołując bogatą literaturę przedmiotu oraz liczne przykłady konkretnych badań empirycznych, prowadzonych z zastosowaniem tej techniki. Kamil Miszewski rozważa także kwestię przydatności metod jakościowych oraz ilościowych do badania zjawisk trudnych.

Kolejną propozycję metodologiczną prezentuje **Katarzyna Sztop-Rutkowska** w artykule "Meandry dialogu. Polacy i Żydzi w dyskursie prasowym międzywojennego Białegostoku". Autorka proponuje wykorzystanie krytycznej analizy dyskursu do badania etniczności. Artykuł zawiera zarówno niezbędne wprowadzenie teoretyczne do problematyki badań dyskursu, jak również wyniki analiz bogatego materiału empirycznego: polskiej i żydowskiej lokalnej prasy międzywojennego Białegostoku. W artykule przedstawiona jest także wygenerowana w wyniku badań typologia dyskursów (kooperacyjne: dyskurs ponadnarodowej ojczyzny lokalnej i dyskurs socjalistyczny; rywalizujące: dyskurs propolski i prożydowski; oraz wykluczający –

antysemicki), a także próba ich diachronicznego ujęcia. W świetle rosnącego zainteresowania etnicznością i relacjami między członkami różnych grup etnicznych artykuł jest ciekawą propozycją podejścia do tych kwestii.

Kolejny artykuł zatytułowany "Uwarunkowania podejmowania działań obronnych lub ich zaniechania w przypadku osób nękanych w miejscu pracy" to oparte na kilkuletnich badaniach empirycznych studium autorstwa **Piotra Chomczyńskiego**. Autor przybliżył nam problematykę zjawiska mobbingu, proponując jego ujęcie z perspektywy interakcjonistycznej. Przedmiotem zainteresowania Autora artykułu są strategie i procesy leżące u podstaw decyzji podejmowanych przez osoby nęcane psychicznie w miejscu pracy. Autor koncentruje się na procesualnym i dynamicznym ujęciu mobbingu, jako zjawiska interakcyjnego kreowanego przez dwie (lub więcej) osoby zaangażowane w interakcję. Kluczową kwestią jest więc rekonstrukcja znaczeń, definicji sytuacji i ich interpretacji, które są podstawą działań podejmowanych przez osoby mobbowane wobec mobbera i sytuacji mobbingu. Niewątpliwą zaletą tekstu są liczne cytaty z wywiadów z osobami nękanymi w miejscu pracy, które pozwalają spojrzeć na sytuację oczami ofiar i lepiej zrozumieć ich wersję wydarzeń.

W bieżącym numerze publikujemy także pierwsze polskie tłumaczenie znakomitego artykułu **Roberta Prusa** "Picie jako działanie. Analiza interakcjonistyczna" (artykuł "Drinking as activity. An interactionist analysis" ukazał się pierwotnie w 1983 roku w *Journal of Studies on Alcohol* 44(3): 460-475). Jest to niezwykle interesujące studium picia alkoholu w barach hotelowych, rozpatrywanego jako działanie społeczne, na którego wpływ ma nie tylko i nie tyle sam pijący, jego osobowość czy pochodzenie społeczne, ale również właściciele baru, obsługa oraz pozostali klienci, którzy współtowarzyszą w jego picciu. Według Roberta Prusa picie alkoholu rozumiane może być jedynie w kontekście społecznym, w jakim występuje, biorąc pod uwagę procesy negocjowania i wzajemnego dostosowywania się do siebie uczestników interakcji. Artykuł jest wynikiem trzy i pół letnich badań etnograficznych nad społecznością hotelową, niezliczonych obserwacji i wywiadów przeprowadzanych z wszystkimi uczestnikami tego działania. Może być więc traktowany także jako przyczynek w rozważaniach metodologicznych nad sposobami badania zjawisk uznawanych za dewiacyjne czy patologiczne.

Publikując artykuł Roberta Prusa w przekładzie **Dominiki Byczkowskiej** pragniemy zapoczątkować w *Przeglądzie Socjologii Jakościowej* nowy cykl – tłumaczeń. Polscy socjologowie mają często trudności z dostępem do wielu tekstów, zarówno klasycznych, ale także najnowszych, prezentujących nowatorskie idee, wyniki ostatnio prowadzonych badań i analiz, które są dostępne wyłącznie w oryginalnej wersji językowej. Pragniemy wypełnić tę lukę i przedstawiać Państwu w kolejnych numerach tłumaczenia wybranych artykułów. Jednocześnie zachęcamy Państwa do nasyłania propozycji tekstów do tłumaczenia oraz gotowych przekładów.

Pragniemy także aby *Przegląd Socjologii Jakościowej* stał się forum dyskusji nad znaczącymi, opublikowanymi niedawno książkami socjologicznymi. Aby zapoczątkować dział recenzji i polemik w bieżącym numerze publikujemy recenzję książki **Marka Kamińskiego** "Gry Więzienne. Tragikomiczny świat polskiego więzienia" autorstwa Dominiki Byczkowskiej. Książka ta, wydana w 2006 roku w

Warszawie przez Oficynę Naukową jest ważną pozycją nie tylko dla badaczy więziennictwa, ale także dla wszystkich zainteresowanych prowadzeniem badań kwestii trudnych w nieprzystępnych obszarach badawczych.

Życzymy przyjemnej lektury!

Izabela Ślęzak

Cytowanie

Izabela Ślęzak (2007) "Od Redakcji: Socjolog w terenie. Dopasowywanie metod do badanych sytuacji." *Przegląd Socjologii Jakościowej*, Tom III Numer 2. Pobrano Miesiąc, Rok (http://www.qualitativesociologyreview.org /PL/archive_pl.php)